

Az olajpiac helyzete biztató, minden ellenkező híresztelés ellenére

Az égből törő olajárak sokakban újabb olajválság rémképét idézik fel. Szakértők szerint a magas olajár hosszabb távon nem fog fennmaradni, a normalizálódás forrása ugyanúgy a Közel-Kelet, mint az árak elszabadulásának. Szaúd-Arábia kiáll az olajfelhasználók, a Nyugat érdekei mellett. Külföldi tőkebefektetések a közel-keleti és az orosz olajiparba.

Tárgyszavak: olajár; olajpiac; Szaúd-Arábia; Oroszország; földgáz.

Csak nyugi ...

A rekordnagyságú olajárakról szóló hisztérikus újságcikkek azt sugallják, hogy a piac ellenőrizhetetlenné vált, és a világot állandósuló gazdasági káosz fenyegeti. Bár a kőolaj ára igen magasra szökött, ez mindig bekövetkezik, ha a kínálati oldal csak erőfeszítések révén tudja kielégíteni a keresletet, és ezen felül a kínálat csökkenésével járó konfliktusok kitörése fenyeget, mint most is. A történelem arra tanít, hogy az árak már voltak lényegesen magasabbak, és a korábbi válságok élesebbek

voltak. 1981-ben például a kőolaj hordónkénti ára mai értéken számolva 80 USD volt.

Számos oka van annak, hogy ne essünk pánikba, közülük több a Közel-Kelettel, a jelenlegi instabilitás forrásával van kapcsolatban. Az Szaúd-Arábia akcióinak köszönhető, hogy az olajárak nem kétszer magasabbak a jelenlegieknél. A Közel-Keleten a termelés növelésének óriási lehetőségei vannak a meglévő be rendezések korszerűsítése és új lelőhelyek feltárása révén. Bár a régió országai ellenállnak a magánszektor, különösen a külföldi cé-

gek tulajdonszerzésének, a magánbefektetés az utóbbi időben bátorítást kapott a kutatási és kitermelési vállalkozásokba (upstream) történő befektetésekhez.

Arab kapunyitás a külföldi tőke számára

Szaúd-Arábia négy fölgázvállalkozás révén megnyitotta a kaput a külföldi tőke számára – ez nagyfontosságú esemény. Bár Irán elhibázott visszavásárlási programjával nem tudta sikeresen magához vonzani a külföldi társaságokat, a pragmatizmusnak jó esélyei vannak az iszlám köztársaságban, és nem valószínű, hogy Teherán olyan döntéseket hoz, amelyek aláássák saját gazdasági kilátásait – tudatában van annak, hogy itt az ideje növelni OPEC-kvótáját, hatalmas olajtartalékainak megfelelően.

Kuvaitban az ún. „Kuwait Project” egyre közelebb van a megvalósuláshoz – ez az öt északi olajmező 0,9 millió hordó/nap nagyságú kitermelését kívánja megkészserezni öt év alatt. Kuvait hosszabb távú célja a termelés növelése a mai 2,4 millió hordó/napról 4 millió hordó/napra 2020-ig. Kuvait és más közelkeleti államok nagy beruházási tervei egyre hihetőbbé válnak. A magas kőolajárak és a megnövelt kvóták miatt a termelők sok pénzhez jutnak, így a nemzeti olajtársaságok a Kö-

zel-Keleten és máshol növelhetik részvételüket a kutatásban és a kitermelésben. Az olaj nem az egyedüli nyersanyag – a földgáz cseppfolyósítása növelni fogja a fölgáz részesedését az energiapiacra, egyedül Katarban több nagy földgáz-cseppfolyósító üzem tervei szerepelnek a beruházási programokban. Más földgázban gazdag közel-keleti országok is tervezik erőteljesebb részvételüket a gázüzletágban, ami a földgáz arányának növekedését vetíti előre az olaj rovására. Noha az importőrök joggal érezhetik úgy, hogy az OPEC már korábban is tehetett volna lépéseket az árak csökkentése érdekében, a szervezet megmutatta, hogy eltökélt a piac fékentartásában, az ármozgások mindkét irányában. Szaúd-Arábia annyi olajat hoz felszínre, amennyit csak lehet, és ígéri a termelés növelését, ha szükséges. Sajnos ennek csak csekély hatása van az árakra, mert a termelés növekedésével ellentétes az a lélektani hatás, amit az okoz, hogy a legnagyobb olajtermelő kitermelése megközelíti a teljes kapacitását. Szaúd-Arábia azonban jelenleg – egyes korábbi időszakoktól eltérően – a fogyasztók oldalán áll.

Más ok is van arra, hogy nyugodtak legyünk: a világ már átélt néhány olajár-válságot a múltban, kilábalta belőle és gazdagabb lett; nincs órákig tartó sorbanállás a benzinkutaknál és nincs fejadag. Bár Irak a lázadók miatt nem tudta termelését növelni, Szaúd-Arábia export-

ját fegyveres akciók eddig nem hátráltatták. Ezen felül a magas árak csillapítják a keresletet, az olajvállalatok pedig a biztonságos hosszú távú ellátás érdekében növelik a kutatásra és termelésre fordított összegeket. Számos nagy fejlesztés van folyamatban, ezek növelni fogják a kínálatot az elkövetkező években.

Noha Oroszországra általában megmentőként szoktak tekinteni a középtávú kínálati hiányok esetében, manapság ez a nagy ország is inkább bizonytalansági tényező. A Jukosz termelésének kb. harmadát exportálja – ez 0,6 millió hordó/nap, ami nem elhanyagolható mennyiség. E vállalat összeomlása ezért aggodalmakat kelthet, és felfordulást okozhat a világpiaccon. Csőd esetén a szállításokban a zavarok elkerülhetetlenek, de ezek valószínűleg nem tartanak sokáig. Mivel az orosz piac túltelített, más termelők gyorsan képesek a hiányt pótolni. A kormány közbelépése ezen felül valószínűleg lehetővé fogja tenni a Jukosz exportjának folytatódását, mivel a cél nyilvánvalóan nem a cég tönkretétele, csak a tulajdoni viszonyok „átrendezése”. A külföldi olajvállalatok oroszországi „kalandjait” az összeállítás második része taglalja.

Venezuelát és Nigériát is gyakran emlegetik mint az olajpiac bizonytalansági tényezőit. Ha valamiben következetes e két ország vezetése, akkor az a kiszámíthatatlanság. Hugo Chávez

elnök győzelme a dél-amerikai országban nemrég megtartott népszavazáson valószínűleg csökkentette az aggodalmakat. Jelenleg csak Irak esetében vagyunk kitéve a kínálat hirtelen változásának. Bár Irak termelése jelentős, kb. 2 millió hordó/nap, mégsem olyan nagy, hogy kiesését más termelők ne tudnák pótolni. Irak termelése aligha haladja meg az ENSZ „olajat élelmiszerért” program idején elért szintet; azokban az időkben viszont Szaddam Hussein szeszélyének megfelelően Bagdad esetenként elzárta az olajcsapokat. Csak a Szaddam utáni időszakra vonatkozó nagyon optimista előrejelzésekkel szembesítve tűnik Irak termelése kiábrándítósnak.

Az olajpiac kilátásai tehát kedvezőek – manapság a kínálat szűkös és bizonytalan, a kereslet nagy, és minden többletet fel tud venni, amit a termelők képesek a piacra vinni. Rövid távon reális a hordónkénti 50 dolláros ár, de nem valószínű, hogy ez a magas ár huzamosan kitart. A kőolaj magas árának részben a piac „lelki állapota” az oka: fél mindentől és nem bízik semmiben. Mégis, amint az iméntiek mutatják, hosszabb távra előretekintve sok a biztató jel.

Fellendülés az orosz olajexportban

A Jukosz körüli botrány rossz fényt vetett Oroszországra, mint ésszerű befektetési hely-

színre, újra kételyek merültek fel a jogrendszer igazságosságával és a tulajdonjogok tiszteletével kapcsolatban. Bármilyen csúf is a legnagyobb orosz olajtársaság körüli felfordulás, a külföldi nagyvállalatok tülekedése nem szűnt meg a lehetőségek elnyerése érdekében. A Jukosz esetétől eltekintve sem a legalkalmasabbak a mai idők a kutatási és termelési lehetőségek megszerzésére. Az olajárak rekordszinten vannak, így a projektek vásárlási ára is magas. Oroszországban az olajra kivetett adót megnövelték, és annak további növelése várható az elkövetkező hónapokban. 2004 augusztusában megváltozott a kőolaj kiviteli adójának számítási módja, és ez lehetővé teszi, hogy a kormány megszerezze az olajexportból származó haszon nagy részét, ha annak ára meghaladja a 25 USD/hordó árat. Jelenleg az exportadó 70 USD /tonna (9,50 USD/hordó), a finomított termékek külföldi eladása utáni adó 45,40 USD /tonna.

A nagy orosz olajvállalatok a fokozott adózás ellenére ma jobb állapotban vannak, mint bármikor korábban. A növekvő exportbevételek nemcsak pénzt hoztak, de önbizalmukat is megnövelték: úgy gondolják, nem igényelnek külföldi partnereket olajmezőik működtetéséhez. A kormány viselkedéséből sem az derül ki, hogy örülnének a külföldi olajipari befektetőknek. 2003-ban például megtizedelték azon projektek listáját, amelyeknél nagyon kedvező

szerezhető formában (production sharing agreement – PSA) jogokat garantál az orosz állam a külföldi olajcégeknek. A PSA a külföldi olajtársaságok kedvelt keretszerződése Oroszországban, de manapság be kell érniük az ennél bizonytalanabb általános adózási és bányailleték-rendszerrel. A Shell cég például csaknem egy évtizeden keresztül tárgyalt egy PSA megkötéséről, végül ilyen szerződés nélkül fektet be Nyugat-Szibériában egymilliárd dolláros projektbe.

Az ExxonMobil kénytelen volt visszalépni egy szerződéstől, amikor a kormány megsemmisítette egy 1990. évi versenytárgyalás eredményét, amely jogot adott a külföldi olajtársaságoknak, hogy a Szahalin-sziget melletti partközeli tengeri olajmező kiaknázására PSA-szerződés megkötéséről tárgyaljanak. Az amerikai kormány és az ipar képviselői még lobbiznak a színpad mögött Moszkvában, de az orosz Természeti Erőforrások Minisztériuma új tendert kíván kiírni ebben az évben a harmadik szahalini kitermelőhelyről (a nemzetközi szakirodalom által Sakhalin-3 néven emlegetett hatalmas projektről). Az állami tulajdonban levő Roznyeft, amely az ExxonMobil egyik partnere volt a megtorpedózott tenderben, önálló ajánlattevőként kíván az új versenytárgyaláson részt venni. A szahalini kudarc ellenére az ExxonMobil tovább keresi a lehetőségeket az oroszországi térnyerésre.

2004 júliusában küldöttséget küldtek Nyugat-Szibériába, amely tárgyalásokat folytatott mind a kutatási és kitermelési (upstream), mind a feldolgozási és szállítási (downstream) lehetőségekről a helyi állami és ipari vezetőkkel.

Moszkvában azonban a törvényhozók olyan törvényeket készítenek elő, amelyek tovább szigorítják a nem orosz olaj- és gáztársaságok számára az engedélyek kiadását. W. Lash, az Egyesült Államok kereskedelmi miniszterhelyettese múlt év júliusi moszkvai látogatása során elmondta az orosz vezetőknek, hogy az Egyesült Államok olajtársaságai egyértelmű jelzéseket várnak, miszerint Oroszország jó néven veszi részvételüket az olajüzletágban.

A meghallgatott amerikai kérés

Két héttel később Putyin orosz elnök válaszolt Lash kérésére: a ConocoPhillips és a Lukoil orosz olajtársaság elnökeivel lebonyolított találkozója során ígéretet tett a nagy amerikai olajvállalat oroszországi működésének támogatására. Putyin azt is kijelentette, hogy biztos benne, az amerikai vezetés is támogatja a ConocoPhillips oroszországi projektjét. Putyin politikusként megértést tanúsított aziránt, hogy az Egyesült Államok stratégiai érdeke olajtársaságainak együttműködése a legnagyobb nem OPEC-tag olajtermelő állammal, Oroszország-

gal. Az elnök megjegyzése spekulációkat indított be arról, hogy a ConocoPhillips meg kívánja vásárolni az állam által privatizációra felkínált mintegy 8%-nyi Lukoil-részvényt. Ennek a részvéneysomagnak az eladása egyébként a nullára csökkenti az orosz állam tulajdonát a Lukoilban. Még az orosz elnök támogatásának hátszele sem biztos, hogy elegendő arra, hogy az amerikai cég egymilliárd USD-nál is többet költjön egy kisebbségi tulajdonrészre, legyen a megcélzott vállalkozás bármennyire vonzó is. A ConocoPhillips az egyik legtapasztaltabb külföldi részvevő az orosz olajszektorban. Az 1990-es évek elején a Polar Lights társaságba fektetett be, ez volt az első nemzetközi olajkitermelő társaság Oroszországban. Az amerikai társaság most a Lukoilal közösen a Barents-tenger partja közelében készít elő nagyméretű beruházást.

Kevés külföldi vállalat mert idáig tulajdonrészt vásárolni orosz olajcégekben, azon kevesek viszont legalább vétőjogot adó nagyságú üzletrészeket szereztek. A Marathon olajtársaság 2003-ban például megvásárolta a Khanty Mansiysk Oil nevű cég egészét, és a jelenlegi 0,8 millió tonna/év-ről öt éven belül 3 millió tonna/év-re tervezi növelni annak termelését. Amint a Marathon elnöke szellemesen megjegyezte, Oroszország egyszerűen túl nagy készletekkel rendelkezik ahhoz, hogy ki lehessen maradni a kitermelésben való részvételből.

Bátor szavak, bátor befektetések

A BP (British Petrol) szintén jelentős külföldi résztvevője az orosz olajpiacnak. 2003-ban érdekeltségeit jelentős mértékben átszervezte, amikor a korábbi konkurenciát felvásárolva létrehozta a TNK-BP nevű olajvállalatot. Az akciót a megfigyelők zöme borúlátóan ítélte meg, nem nagy jövőt jósolva az újszülöttnak. A vállalat vezetői számos nyilvános szereplésük során magabiztos és optimista szavakkal vágtak vissza. A bátor szavakat még bátrabb, 6,3 milliárd dollár nagyságú befektetés kíséri. A BP oroszországi stratégiáját azonban a körültekintés jellemzi. Azt a korábbi elképzelést, hogy a TNK-BP részt vállal a Sakhalin-5 projektben, csendben elvetették. Ehelyett a BP a Roznyefttel kíván együttműködni a szahalini part menti fejlesztésekben; e vállalat kisebb ugyan, mint a TNK-BP, de az állami támogatásnak köszönhetően gyorsabban növekszik, mint versenytársai. Ugyancsak nem kíván a BP ajánlatot tenni a Juganszknyeftyegaz, a Jukosz leányvállalata megvásárlására.

Már a Jukosz botránya előtt világos volt, hogy Putyin elnök nagyobb ellenőrzést kíván gyakorolni az olajipar felett. Erre utalt, hogy a Kreml apparátusának helyettes vezetőjét, Igor Szecsint nevezte ki az állami tulajdonban levő Roznyeft olajtársaság elnökévé. Szecsin – a Gazprom elnökéhez, A. Millerhez hasonlóan – Putyin mun-

katársa volt az 1990-es években a szentpétervári városi előljáráson. Közismert róla, hogy a Jukosz alapítója, M. Hodorkovszkij elleni kampány kiagyalója. Kinevezése a Roznyeft élére erősíti a gyanút, hogy Hodorkovszij olajbirodalmának legalább egy része ennek az állami vállalatnak a portfóliójába kerül át.

Az olajipar állami irányítása nem jelent szükségképpen csődöt, a külföldi nagyvállalatok is elvárják a kiszámíthatóságot. Putyinnak az a terve, hogy az orosz gazdaságot tíz éven belül megkétszerezi. E cél érdekében az olajipart keményebben fogja adóztatni, ugyanakkor más szektorok adóterhe kisebb lesz, hogy bátorítsa azokat a befektetéseket, amelyek kihúzzák Oroszországot a szegénységből. A Kremlben fognak határozni az új olaj- és gázprojektekről, itt fog döntés születni a kitermelési engedélyekről, itt fogják kijelölni a gáz- és olajvezetékek útvonalát, itt tervezik meg a tarifarendszert. Hodorkovszkij stílusában szembeszállni a kormány olajpolitikájával nem ésszerű magatartás. Senki sem tudja biztosan, Hodorkovszkijt melyik Kreml elleni kihívása juttatta börtönbe.

A külföldi olajvállalatokat – az orosz készletek nagyságán túl – vonzza azok viszonylag alacsony ára, az alacsony termelési költség, az olcsó munkaerő és a kitermelés növelésének lehetősége az új technológiák révén. Az országba új termelési technológiákat hozó, fúrásokat végző

és szolgáltatásokat nyújtó külföldi társaságok könnyebben hozhatnak létre társulásokat, mint a nagy nemzetközi olajtársaságok. A Schlumberger például, amely korábban együttműködött a Jukosz és a Szibnyeft cégekkel, 2006-ig megvásárolja Oroszország legnagyobb olajipari szolgáltató cégét, a PetroAlliance-t.

A nagy külföldi olajtársaságok oroszországi befolyásszerzésének további módja az, hogy harmadik országok területén alakítanak ki együttműködést orosz cégekkel. A BP elnöke szerint elmúltak azok az idők, amikor minden nagy nemzetközi gáz- és olajtársaság székhelye az Egyesült Államokban vagy Nyugat-Európában volt. A orosz társaságok is akár egyedül, akár nyugati partnerek bevonásával nemzetközivé válhatnak. És megfordítva is igaz: valaminek való nemzetközi olajvállalat elképzelhetetlen oroszországi érdekeltségek nélkül.

A Lukoil – az orosz pionír

Eddig a Lukoil az egyedüli az orosz olajtársaságok közül, amely a volt Szovjetunió területén kívül is tevékenykedik. Külföldi projektjei a szállításra, a finomításra és a marketingre (downstream) korlátozódnak. A Lukoilnak finomítói vannak Bulgáriában és Romániában, nagy benzinkúthálózata van az Egyesült Államok keleti partvidékén, ez korábban a Getty

Petroleum Marketing birtokában volt. Az előőrsöt további orosz cégek is követik: a gázipari óriás Gazprom és a német Eon 2004 elején kötött stratégiai szövetséget. Ennek sikere esetén az orosz monopólium lehetőséget kap arra, hogy Németországban betörjön a villamosenergia-ipar – számára teljesen új – területére, valamint alátámassza meglevő európai jelenlétét a gázkereskedelemben. A Gazprom becsült gázkészlete 28 ezer milliárd m³, a szövetség keretében ennek egy kis részét engedi át a német cégnek. A külföldi társaságok eddig csak kevés esetben tudtak az orosz gázmezőkhöz hozzáférni, itt a Gazprom monopolhelyzetben van. Ha a külföldi társaságok segítenek a Gazpromnak nemzetközivé tenni a szállítást és a marketinget, ez megnyithatja számukra a kutatásban és a termelésben való részvétel lehetőségét is. A Gazpromnak szüksége van a külföldi tőkére és szakértelemre, hogy hatalmas földgázkészletét kitermelhesse, és cseppfolyósítva exportálhassa. A külföldi befektetők rá fognak kényszerülni, hogy Oroszországot bevonják az értékesítésbe is az importáló országokban.

Összeállította: Schultz György

Irodalom

- [1] Reasons to be cool. = Petroleum Economist, 71. k. 9. sz. 2004. p. 2.
- [2] Grost, I.: Russia – Reasons to be happy. = Petroleum Economist, 71. k. 9. sz. 2004. p. 3–4.